

SEDYMENTOLOGICZNE, BASENOWE I ARCHEOLOGICZNE WSKAŹNIKI GEODYNAMIKI BASENU WROCŁAWSKIEGO

Jurand WOJEWODA¹

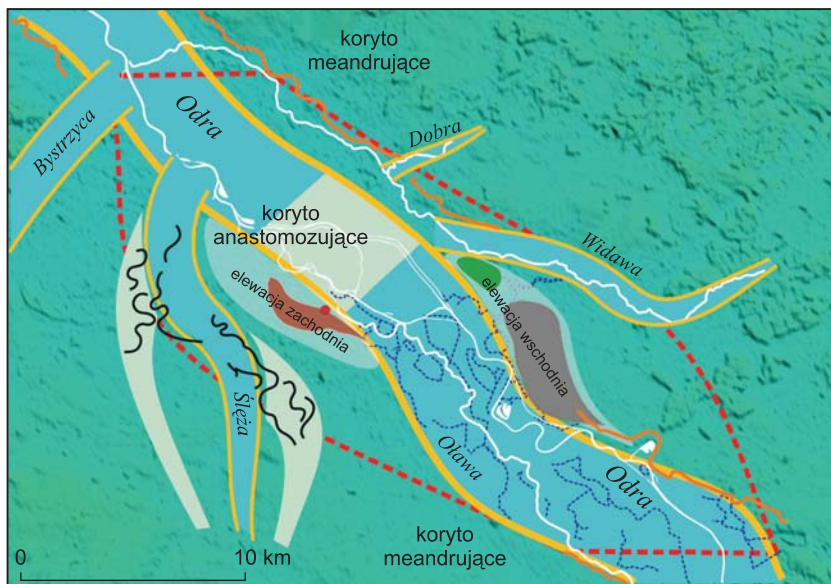
¹ Uniwersytet Wrocławski, Instytut Nauk Geologicznych; pl. Maksa Borna 9, 50-204 Wrocław;
e-mail: jurand.wojewoda@ing.uni.wroc.pl

Dolina Odry na odcinku od Oławy do Brzegu Dolnego ma kształt bardzo regularnego pasa o przeciętnej szerokości ok. 4,8 km i spadku ok. 0,4 m/km (1 m/~2,4 km). Dolina ta ma największą szerokość w okolicach Siedlec-Jelcza (~5,6 km), najwęższa zaś jest w okolicach Urazu (~3,7 km). Odcinkowa analiza spadku doliny wskazuje, że odcinki zorientowane bardziej południkowo mają spadki mniejsze (1 m/4–4,5 km), a te bardziej równoleżnikowe – spadki większe (1 m/2,1–2,5 km). Na większości omawianego obszaru koryto Odry ma charakter meandrowy o przeciętnej krętości od 1,06 do 1,7. Ponadto, na obszarze aglomeracji Wrocławia krzywa spadku osi doliny jest obniżona w stosunku do pozostałych obszarów o blisko 1 metr (!).

Dość wyjątkowo zachowuje się śródmiejski odcinek doliny, mniej więcej od linii Czarnej Odry do ujścia Widawy. Na tym obszarze rzeka płynęła i płynie wieloma korytami, tworząc liczne kępy i wyspy. Formy dolinne na tym odcinku wydają się wykazywać wielowiekową stabilność, co potwierdzić mogą liczne szkice i odwzorowania kartograficzne od XIII wieku aż po współczesność. Niewątpliwie taki charakter doliny sprzyjał osadnictwu, spełniając liczne wymogi komunikacyjne, obronne i gospodarcze dla lokacji miejskich. Dolina Odry na odcinku śródmiejskim jest typowa dla rzek anastomozujących, co sugeruje znaczącą subsydencję tego obszaru, również w czasach historycznych.

Na tym samym obszarze występują wyraźne elewacje podłoża z zachowanymi, w przybliżeniu równoleżnikowymi, elementami dawnego krajobrazu. Jedną z takich elewacji występuje w południowej części Wrocławia, gdzie udokumentowane zostały ślady bytności człowieka w środkowym paleolicie (stanowisko Hallera; Wiśniewski, 2006). Elewacja w tym miejscu stanowi, wyniesiony ponad 10 metrów powyżej dna dzisiejszej doliny Odry, płaskowyż o charakterze rozległej powierzchni zrównania erozyjnego (*pavement*) pokrytego brukami korytowymi Praodry (?) (Wiśniewski i in., 2011). Drugą elewację tworzą osady rzeki roztokowej w okolicach Chrzastawy, również z brukami korytowymi w spągu (Badura, 2009). Do tej samej elewacji należą, występujące tuż pod powierzchnią, utwory ilaste na Kowalach (ul. Ceglana), które obecnie przykryte hałdą – jeszcze w latach 60. XX w. były eksploatowane w miejscowym wyrobisku (fig. 1).

Odra z jej dopływami oraz podłoże geologiczne obszaru aglomeracji wrocławskiej tworzą charakterystyczny, romboidalny w zarysie, system geomorfologiczny i geologiczny o cechach

- doliny ważniejszych rzek wrocławskiego węzła wodnego
- granice obszaru zalewowego współczesnej Odry
- koryta aktywne rzek
- koryta nieaktywne i pasy meandrowe Ślęzy
- wały, tamy i nasypy dolinnego systemu retencyjno-przeciwpowodziowego
- płytko zalegające wychodnie przedwarciańskich ilów na elewacji wschodniej
- erozyjna powierzchnia zrównania pokryta brukami korytowymi (elewacja zachodnia)
- stare osady roztokowe na powierzchni, z brukami korytowymi w spągu (elewacja wschodnia)
- stanowisko archeologiczne przy ul. Hallera (środkowy paleolit, elewacja zachodnia)
- szacunkowy zasięg wrocławskiej struktury rombowej

Fig. 1. Schematyczne rozmieszczenie najważniejszych elementów interpretacji genezy wrocławskiego odcinka Doliny Odry

typowych dla basenów z odciągania (ang. *pull-apart*). Baseny takie cechują się silną subsydencją i powstają w ramach równoległych (ca.) uskoków o składowej przesuwce. W przypadku „wrocławskiego basenu *pull-apart*” rolę przesuwczych uskoków ramowych spełniają prawdopodobnie uskoki środkowej Odry – zarówno te już rozpoznane (Cymerman, 2004), jak i te jeszcze nieudokumentowane (fig. 2).

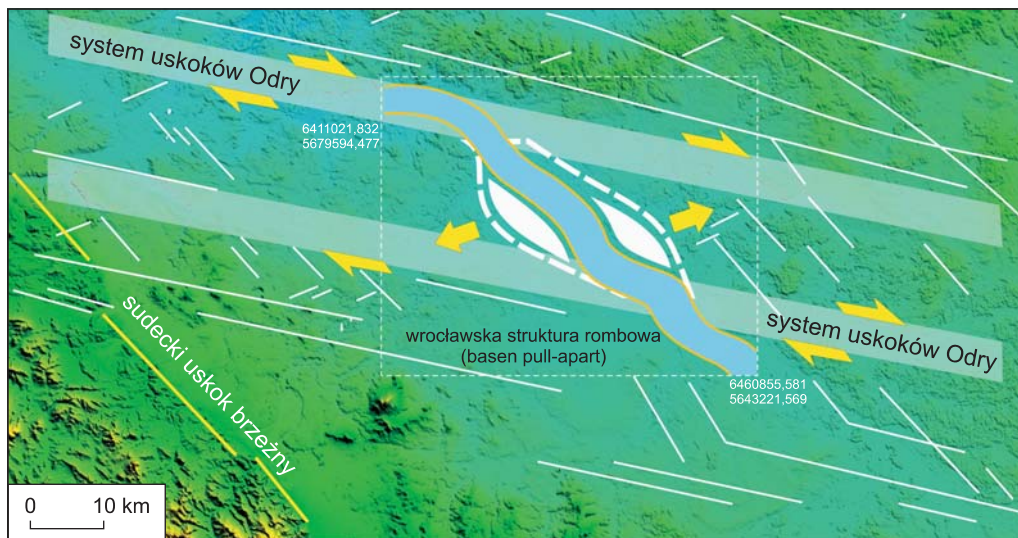

Fig. 2. Wrocławski basen typu z odciągania (*pull-apart*) w ramach uskoków systemu Odry

Literatura

- BADURA J., 2009 — Mapa geomorfologiczna, 1:50000. Atlas Geologiczno-Inżynierski Aglomeracji Wrocławskiej. PIG, Wrocław-Warszawa.
- CYMERMAN Z., 2004 — Tectonic Map of the Sudetes, 1:200000. PIG, Warszawa.
- WIŚNIEWSKI A., 2006 — Środkowy Paleolit w dolinie Odry. Wydaw. UWroc.
- WIŚNIEWSKI A., ADAMIEC G., BADURA J., BLUSZCZ A., KOWALSKA A., KUFEL-DIAKOWSKA B., MIKOŁAJCZYK A., MURCZKIEWICZ M., MUSIL R., PRZYBYLSKI B., SKRZYPEK G., STEFANIAK K., ZYCH J., 2013 — Occupation dynamics north of the Carpathians and Sudetes during the Weichselian (MIS5d-3): The Lower Silesia (SW Poland) case study. *Quat. Internat.* [w druku].